

Tıbbi ve aromatik bitkilerin dünyadaki ve Türkiye'deki ekonomik durumu

Gülsüm Boztaş^{a,*}, A. Betül Avcı^b, Olcay Arabacı^c, Emine Bayram^a

Özet: Bu çalışmada dünya ve Türkiye ticaretinde önemli bir yere sahip olan bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin son beş yılına ait ithalat ve ihracat verileri sunulmuştur. Çalışma bulguları *International Trade Center* (ITC) ve *Türkiye İstatistik Kurumu* (TÜİK)'ndan elde edilen istatistiksel veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Tıbbi ve aromatik bitkiler ve bu bitkilerden imal edilen ürünlerin ticaretine ilişkin verilerin 2001 yılı itibarıyla Comtrade (*International Trade Center*-ITC) veri tabanında yer aldığı görülmüştür. Dünya tıbbi ve aromatik bitkiler ve bunlardan elde edilen ürünlerin ihracat değeri 2001 yılında 48.7 milyar dolar iken, 2019 yılında bu değer 207.5 milyar dolara yükselmiştir. İthalat değerinde de aynı artış trendi yakalanmış olup 2001 yılında 48.9 milyar dolar olan değer 2019 yılında yaklaşık olarak dört kat artarak 205.9 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dünyada görülen artış eğilimi Türkiye dış ticaretinde de gözlenmiştir. Türkiye'de tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ihracat değeri 2001 yılında 143.6 milyon dolar iken, 2019 yılında 1.02 milyar dolara, ithalat değeri ise 2001 yılında 282.7 milyon dolar iken, 2019 yılında 1.36 milyar dolara yükselmiştir. Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ihraç değerleri genel olarak değerlendirildiğinde yıllar itibarıyla en önemli artış uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd. ürün grubunda gerçekleşmiştir. Bu ürün grubuna ilişkin ihraç değerleri 2001-2019 yılları arasında 83.6 milyon dolardan 829.4 milyon dolara ulaşmıştır.

Anahtar kelimeler: İhracat, ithalat, uçucu yağ, rezinoit, baharat

Economic status of medicinal and aromatic plants in Turkey and in the world

Abstract: In this study, it was presented that the last five years export and import data of some medicinal and aromatic plants has an important value in Turkey and world trade. The study findings were prepared by using of statistical data obtained from the International Trade Center (ITC) and the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT). It was seen that the data on the trade of medicinal and aromatic plants and products manufactured from these plants were included in the Comtrade (International Trade Center-ITC) database as of 2001. While the export value of medicinal and aromatic plants and their products in the world was 48.7 billion dollars in 2001; this value increased to 207.5 billion dollars in 2019. The same increase trend has been reached in import value as well; the value was 48.9 billion dollars in 2001, increased approximately four times in 2019 and reached 205.9 billion dollars. The upward trend in the world has also been observed in the foreign trade of Turkey. While the export value of medicinal and aromatic plants and products in Turkey was 143.6 million dollars in 2001; it reached 1.02 billion dollars in 2019. While the import value was 282.7 million dollars in 2001; it increased to 1.36 billion dollars in 2019. When the export values of medicinal and aromatic plants and products were evaluated over the years in our country; it was observed that the most important increase was in the group of essential oils and resinoids, perfumery, cosmetics etc. Export values for this product group were increased from 83.6 million dollars to 829.4 million dollars between 2001-2019.

Key words: export, import, essential oil, resinoid, spice

1. Giriş

“Tıbbi bitkiler” yapısında bulunan zengin biyoaktif madde içeriği ile terapi aktivite gösteren bitkiler olarak tanımlanırken, “aromatik bitkiler” hoş koku ve tada sahip bitkiler olarak isimlendirilmektedir. İşlev ve kullanım alanları bakımından farklılık gösteren bu iki terim son yıllarda birlikte anılmaya başlamıştır. Geçmişten günümüze gerek besin kaynağı gerekse hastalıkların önlenmesi ve tedavi edilmesinde kullanılan bu bitkiler gıda, tıp, kozmetik ve eczacılık gibi gelişmiş endüstrilerin ham madde kaynaklarını oluşturmaktadır. Günümüzde sentetik (kimyasal) kaynaklı olarak geliştirilen birçok ilaç bulunmaktadır. Hem insan hem de doğa üzerinde en az tehdit oluşturan tıbbi bitkilerden elde edilen biyoaktif bileşenlerin sayılarının sürekli artış göstermesiyle birlikte sentetik kimyasallara alternatif olarak kullanımı giderek yaygınlaşmaktadır. Ayrıca insanların tüketim alışkanlıkları, beslenme şekilleri ve

yaşamlarını sürdürülebilir kılma eğilimlerindeki değişim nedeni ile de doğal kaynaklara yönelimleri, bu bitkilere olan talebin artmasına olanak sağlamıştır.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2005 yılında yapmış olduğu bir çalışmaya göre dünyada tıbbi amaçla kullanılan 21.000 çeşit bitki türünün olduğu, yaygın olarak kullanımı olan bitkisel drogların sayısının 4.000-6.000 arasında değiştiği, ticareti yapılan bitki sayısının ise yaklaşık olarak 3.000 adet olduğu bildirilmiştir (FAO 2005). Yapılan son araştırmalara göre ise bugün Dünyada tıbbi kullanımı kayıtlara geçmiş 28.187 adet tıbbi bitki bulunmakta olup bunun sadece 4.478 adetinin bitkisel kaynaklı ilaç olarak tıbbi kaynaklarda adı geçmektedir (Allkin 2017 atfen Kırıcı vd. 2020). Günümüzde kullanılan farmasötik ilaçların %25'i tıbbi bitkilerden üretilmektedir. Yine FAO (Gıda ve Tarım Örgütü)'ya göre Dünya genelinde satılan ilaçların %30'u bitki materyallerinden üretilen bileşikler içermektedir (FAO 2005).

^a Ziraat Fakültesi, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

^b Ödemiş Meslek Yüksekokulu, Ege Üniversitesi, İzmir, Türkiye

^c Ziraat Fakültesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Türkiye

* Corresponding: gulsumboztas@gmail.com

Received: 20.04.2021, Accepted: 21.05.2021

Citation: Boztaş G, Avcı A.B, Arabacı, O, Bayram E (2021). Tıbbi ve aromatik bitkilerin dünyadaki ve Türkiye'deki ekonomik durumu. Theoretical and Applied Forestry 1: 27-33.

doi: [10.53463/tafor.2021vol1iss1pp27-33](https://doi.org/10.53463/tafor.2021vol1iss1pp27-33)

Dünyada tıbbi ve aromatik bitki dış alımını yapan ülkeler içerisinde ABD, Çin, İngiltere, Almanya, Fransa, Hindistan ve Hollanda gibi ülkeler aynı zamanda birçok bitkinin de dış satımını yapan ülkeler arasında yer almaktadır (Binici 2002). Türkiye, coğrafi konumu, iklim ve bitki çeşitliliği, tarımsal potansiyeli, geniş yüzölçümü sayesinde tıbbi ve aromatik bitkiler ticaretinde önde gelen ülkelerden biridir (Bayram vd. 2010).

Türkiye’de iç ve dış ticareti yapılan tıbbi ve aromatik bitkiler hakkında yürütülen bir çalışmaya göre bitki türü sayısı alt türler de dahil olmak üzere 347 adet olup, bunlardan 139 türün ihracatı yapılmaktadır (Özgüven vd. 2005).

Bu çalışmada, Dünyada ve Türkiye’de üretimi yapılan ve ticari değeri olan bazı tıbbi ve aromatik bitkilere ilişkin son istatistiksel veriler incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2. Materyal ve metot

Araştırma, Uluslararası Ticaret Merkezi (*International Trade Center, UN Comtrade-ITC*) ve *Türkiye İstatistik Kurumu* (TÜİK) veri tabanlarından alınan istatistiksel veriler ve konu ile ilgili daha önce yapılmış yayın, kongre bildirileri ve makalelerden elde edilen bulgulardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Finansal olarak pazar değeri her geçen gün artmakta olan tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ekonomisine ait istatistiklerin bir araya getirildiği özel bir sınıflandırma bulunmamaktadır. Örneğin aromatik yapıda olan baharat ve çeşni sınıfına giren birçok tıbbi ve aromatik bitki, aynı zamanda parfüm, kozmetik, ilaç, kişisel bakım ürünleri, esans, şekerleme, alkollü içecekler, bitkisel çay vb. alanlarda da geniş kullanım alanına sahiptir. Bu nedenle tıbbi ve aromatik bitkiler ve bu bitkilerden elde edilen ürünlerin kullanımlarında görülen çeşitlilik, istatistiki olarak ticaretine ilişkin sınıflandırılmayı güçleştirmektedir. Ülkemizde tıbbi ve aromatik bitkiler, 29/12/2018 tarihli ve 30640 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan ve 01/01/2019 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe konulan İstatistik Pozisyonlarına Bölünmüş Türk Gümrük Tarife Cetvelinde 9’uncu ve 12’nci fasıllarda yer almaktadır. Gümrük Tarife İstatistik Pozisyon (GTİP) numaraları ürünlerin ithalat ve ihracatının doğru bir şekilde yapılması açısından oldukça önemlidir. Türk Gümrük Tarife Cetvelinde bazı ürün

gruplarının özel bir GTİP numarasının olmadığı, böyle bir durumda o ürünün en yakın ürün gruba dahil edilerek “diğerleri” adı altında işlem yapıldığı görülmektedir.

Dünyada tıbbi ve aromatik bitkilerin ticari hacmi ve değerine ilişkin verilere ulaşmak için en doğru ve güvenilir kaynağın merkezi Cenevre’de bulunan Uluslararası Ticaret Merkezi (UN Comtrade) veri bankasıdır. Dünya Gümrük Organizasyonu (WCO) tarafından geliştirilen ve bugün yaklaşık olarak 180 ülkede kullanılan sınıflandırma sistemi “Harmonized Commodity Description and Coding System” HS’dir (Başer 1998; Lange 2006). Avrupa Birliğince kabul edilen ve bugün birçok ülke ve ekonomide yaygın olarak kullanılan HS’nin Türkiye’de kabul edilen sistem karşılığı “Customs Cooperation Council Nomenclature” (CCCN)’dir (Bayram vd. 2010).

Uluslararası Ticaret Merkezi istatistiklerinde tıbbi ve aromatik bitki grubu ve ürünleri HS2 (09, 13 ve 33) grubu altında toplanmıştır. Çay, kahve, mate (Paraguay çayı) ve baharat grubunun kodu HS2: 09; lak, sakız, reçine vd. bitkisel öz su ve hülusalının kodu HS2: 13; uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd. ürünler ise HS2: 33 kodu ile kaydedilmiştir.

3. Bulgular ve tartışma

Tıbbi ve aromatik bitkiler ve bu bitkilerden imal edilen ürünlerin ticaretine ilişkin verilerin 2001 yılı itibariyle Comtrade (*International Trade Center-ITC*) veri tabanında yer aldığı görülmüştür. Tıbbi ve aromatik bitkiler ve bunlardan elde edilen ürünlerin ihracat değeri 2001 yılında 48.7 milyar dolar iken, 2019 yılında bu değer 207.5 milyar dolara yükselmiştir. Dünya kahve, çay, mate ve baharat grubunun ihracatı 2001 yılında 12.5 milyar dolar iken 2019 yılı itibariyle toplamda 48.7 milyar dolar değere ulaşmıştır (Tablo 1). İhracatta önde gelen ülkeler Brezilya, Çin, Vietnam, Hindistan ve Almanya’dır. Lak, sakız, reçine vd. bitkisel öz su ve hülusalı ürün grubunun (HS2:13) ihracat değerinin 2001-2019 yılları arasında dört kat artarak 2.1 milyar dolardan 8 milyar dolara yükseldiği görülmektedir. HS2:13 grubunda en fazla ihracat Çin, Hindistan, ABD, Fransa, Almanya ve İspanya ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiştir (Comtrade 2021).

Tablo 1. Dünya tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ihracat değerleri

HS2 Kodları	Ürünler	İhracat Değeri (1000 Dolar)					
		2001	2015	2016	2017	2018	2019
09	Kahve, çay, Paraguay çayı, baharat	12.459.272	48.423.662	48.716.046	51.442.113	50.126.181	48.722.314
13	Lak, sakız, reçine vd. bitkisel öz su ve hülusalı	2.152.527	7.082.013	7.008.715	7.171.537	8.166.952	8.056.025
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd.	34.104.976	111.263.893	116.826.571	130.125.207	146.011.649	150.697.605
	Dünya Toplam	48.716.775	166.769.568	172.551.332	188.738.857	204.304.782	207.475.944

Kaynaklar: Comtrade, 2021 ve TÜİK, 2021 (Dış Ticaret İstatistikleri)

Tablo 1 incelendiğinde Dünya tıbbi ve aromatik bitkiler ihracatında en fazla artışın, uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd. ürün grubunda (HS2: 33) olduğu, 2001 yılında 34.1 milyar dolar olan ihracat değerinin 2019 yılına gelindiğinde beş kat artarak 150.7 milyar dolara ulaştığı dikkati çekmektedir. HS2:33 grubunda en fazla ihracat değerine sahip ülkelerin, Fransa, ABD, Almanya ve İrlanda olduğu belirlenmiştir (Comtrade 2021).

İthalat değerinde de aynı artış trendi yakalanmış olup 2001 yılında 48.9 milyar dolar olan değer 2019 yılında yaklaşık olarak dört kat artarak 205.9 milyar dolar olarak değer bulmuştur. 2001-2019 yılları arasında kahve, çay, Paraguay çayı, baharat grubunun ithalat değeri 13.4 milyar dolardan 48.6 milyar dolara yükselmiştir. HS2:09

ürün grubunda en fazla dış alım yapan ülkeler ABD, Almanya, Fransa ve İtalya'dır (Comtrade 2021). Lak, sakız, reçine vd. bitkisel öz su ve hülusalari ürün grubunun ithalat değeri 2.4 milyar dolardan 8.0 milyar dolara yükselmiştir (Tablo 2). HS2:13 ürün grubu ithalatında ABD en büyük paya sahipken, Almanya, Fransa ve Çin onu takip eden başlıca ülkelerdir. Dünya tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ihracatında olduğu gibi yıllar içinde en büyük değişim yaratan ürün grubu uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd. olup ithalat değerleri 33 milyar dolar ile 149.2 milyar dolar arasında değişim göstermiştir (Tablo 2). Bu ürün grubunda en fazla dış alım başta Çin, ABD, Almanya olmak üzere İngiltere, Hong Kong ve Fransa tarafından yapılmıştır (Comtrade 2021).

Tablo 2. Dünya tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ithalat değerleri

HS2 Kodları	Ürünler	İthalat Değeri (1000 Dolar)					
		2001	2015	2016	2017	2018	2019
09	Kahve, çay, Paraguay çayı, baharat	13.444.021	47.723.613	47.140.229	50.849.608	50.236.832	48.613.975
13	Lak, sakız, reçine vd. bitkisel öz su ve hülusalari	2.448.127	6.901.918	6.581.067	7.184.497	7.975.246	8.009.305
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd.	33.040.770	110.771.779	116.152.674	128.292.491	144.545.822	149.263.820
	Dünya Toplam	48.932.918	165.397.310	169.873.970	186.326.596	202.757.900	205.887.100

Kaynaklar: Comtrade, 2021 ve Tüik, 2021 (Dış Ticaret İstatistikleri)

Dünyada görülen artış eğilimi Türkiye dış ticaretinde de gözlenmiştir. Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ihracat değerine ilişkin veriler Tablo 3'te verilmiştir. Tıbbi ve aromatik bitkilerin ihracatı 2001-2019 yılları arasında %707 oranında artmış 143.6 milyon dolardan 1.02 milyar dolara ulaşmıştır. İhracatta uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd. ürün grubu 829.4 milyon dolar ile en büyük paya sahipken, Dünya ticaretinde söz sahibi olduğumuz ürünler olan kekik, defne ve haşhaş bitkilerinin yer aldığı ürün grubunun (çay, kahve, Paraguay çayı, baharat) ihracat değeri 168.3 milyon dolar ile ikinci sırada yer almaktadır. HS2:09 ürün grubunda değer olarak ABD, Almanya, Vietnam ve Hollanda en fazla ihracat yaptığımız ülkeler konumundadır (Comtrade 2021).

Türkiye bitkisel drog ihracatı yapan ülkeler arasında önemli bir yere sahiptir. Buna karşın birçok tıbbi ve aromatik bitkinin de ithalatını gerçekleştirmektedir. Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ithalat değerine ilişkin veriler Tablo 4'de sunulmuştur. HS2:09 kodunda yer alan ürün grubunun 2001 yılında 26.6 milyon dolar olan ithalat değerinin 2019 yılında yaklaşık olarak 11 kat artarak 282.1 milyon dolara ulaştığı görülmektedir. Aynı artış trendi HS2:13 ve HS2:33 ürün gruplarında belirgin bir fark yarattığı Tablo 4'de izlenmektedir. HS2:09 kodunda en fazla dış alım gerçekleştirilen ülkeler başta Brezilya, Sri Lanka, Hollanda olmak üzere Vietnam ve Suriye; HS2:13 kodunda Fransa, Almanya ve Çin; HS2:33 ürün grubunda ise Almanya, Fransa ve İrlanda'dır (Comtrade 2021).

Tablo 3. Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ihracat değerleri

HS2 Kodu	Ürünler	İhracat Değeri (1000 Dolar)					
		2001	2015	2016	2017	2018	2019
09	Kahve, çay, Paraguay çayı, baharat	57.908	168.481	196.162	178.338	180.685	168.349
13	Lak, sakız, reçine vd. bitkisel öz su ve hülusalari	2.043	9.107	10.283	12.003	16.387	18.486
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd.	83.613	695.467	696.446	762.425	782.920	829.406
	TÜRKİYE	143.564	873.055	902.891	952.766	979.992	1.016.241
	Dünya Toplam	48.716.775	166.769.568	172.551.332	188.738.857	204.304.782	207.475.944

Kaynaklar: Comtrade, 2021 ve Tüik, 2021 (Dış Ticaret İstatistikleri)

Tablo 4. Türkiye tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ithalat değerleri

HS2 Kodu	Ürünler	İthalat Değeri (1000 Dolar)					
		2001	2015	2016	2017	2018	2019
09	Kahve, çay, Paraguay çayı, baharat	26.560	199.780	215.998	319.580	266.302	282.124
13	Lak, sakız, reçine vd. bitkisel öz su ve hülâsalar	18.544	39.577	42.599	43.861	51.754	50.966
33	Uçucu yağlar ve rezinoitler, parfümeri, kozmetik vd.	237.606	1.101.905	1.113.790	1.200.318	1.141.906	1.024.344
	TÜRKİYE	282.710	1.341.262	1.372.387	1.563.759	1.459.962	1.357.434
	Dünya Toplam	48.932.918	165.397.310	169.873.970	186.326.596	202.757.900	205.887.100

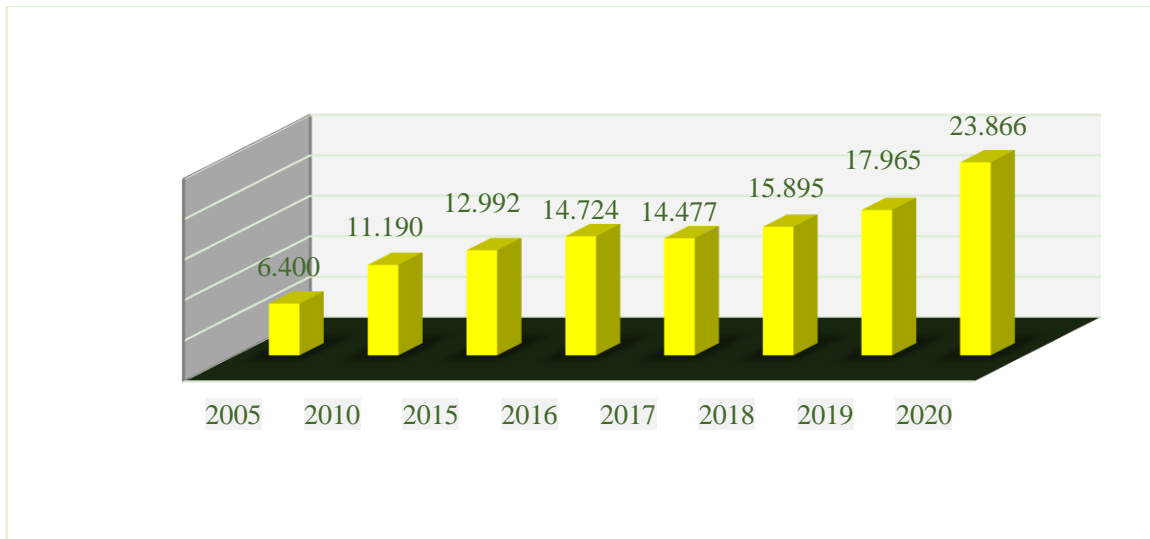
Kaynaklar: Comtrade, 2021 ve Tük, 2021 (Dış Ticaret İstatistikleri)

Türkiye sahip olduğu coğrafi konum, zengin bitki çeşitliliği, iklim ve ekolojik yapısı ile geniş yüzölçümü sayesinde tıbbi ve aromatik bitkiler ticaretinde önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. Günümüzde gelişmiş birçok ülkede mevcut kullanımı giderek artan bitkisel ilaç, gıda ve katkı maddeleri, kozmetik, parfümeri gibi gelişmiş endüstrilerin hammadde kaynağı olarak kullanılan tıbbi ve aromatik bitkiler ülkemiz florasında yaygın olarak bulunmaktadır (Bayram vd. 2010). Türkiye Dünya genelinde yaklaşık 100 ülkeye tıbbi bitki ihracatı yapmaktadır. İhracatı yapılan türler içinde örneğin; defne, ıhlamur, mahlep, çemen, ardıç ve meyan kökü gibi bitkiler doğadan toplanırken, haşhaş, kimyon, kekik, çay, anason, çörekotu ve kişniş gibi birçok bitkinin de kültürü yapılmaktadır. Yetiştiriciliği yapılan türler içerisinde haşhaş, kekik, defne ve siyah çay en fazla dış satımı gerçekleştirilen bitkilerdir.

Türkiye'nin 2015 ve 2019 yılları arasında baharat, çay ve diğer ürünlerinin ihracat miktar ve değerlerine ilişkin veriler Tablo 5'te sunulmuştur. Tablo incelendiğinde 2019 yılında haşhaşın hem miktar hem de değer olarak en fazla dış satımı yapılan bitki olduğu görülmektedir. Dünyada yasal olarak haşhaş üretimi yapan ülkeler Türkiye, Hindistan, Avustralya, Fransa, İspanya ve

Macaristan olup, bu ülkeler Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından denetlenmektedir. Birleşmiş Milletler, haşhaş ekimi yapan ülkeler arasında Türkiye ve Hindistan'ı geleneksel haşhaş üreticisi olarak kabul etmektedir (TMO 2019). Haşhaş bitkisinin hem tohumu hem de meyve kabuğundan elde edilen alkaloidlerinin ihracatı gerçekleştirilmektedir (Arslan vd. 2015; Temel vd. 2018). Geçtiğimiz son beş yıl içerisinde haşhaş tohumu ihracat miktarında dalgalanmalar olduğu, değer olarak ise en fazla artışın 2019 yılında (90.5 milyon dolar) gerçekleştiği Tablo 5'te görülmektedir.

Dünya kekik ticaretinin %80'lik kısmını Türkiye tek başına karşılamaktadır. Ülkemiz sahip olduğu üretim potansiyeli ile Dünya kekik ticaretinde lider ülke konumunda yer almaktadır. Geçtiğimiz son 10 yıl içerisinde ihraç edilen kekiğin yaklaşık %80'lik kısmının kültür koşullarında üretildiği, kalanın ise doğadan toplandığı bilinmekteydi (Akın 2009'a atfen Bayram vd. 2010). Günümüzde ise bu oran üretim alan ve miktarının artmasına paralel olarak değişmiş, ihraç edilen kekiğin yaklaşık %90'ı tarla koşullarında üretilirken %10'u ise doğadan toplanmaktadır (Akın 2020). Yıllar itibariyle kekik üretim miktarları Şekil 1'de verilmiştir (Tük 2021).

Şekil 1. Yıllar itibariyle kekik üretim miktarları (ton) (Tük, Bitkisel Üretim İstatistikleri 2021)

Tablo 5'te görüldüğü gibi 2019 yılında dış satımı gerçekleştirilen bitkiler içinde kekik, 16.781 ton miktar ve 53.3 milyon dolar değer ile ikinci sırada yer almaktadır. En önemli ihrac kalemlerimizden bir diğer ürünümüz de defne yaprağıdır. Yüksek kalitede defne yaprağı üreten ülkemiz için Dünya ticaretinde “Gerçek Defne Yapağı Türkiye’den Gelir” ifadesi kullanılmaktadır (Bayram vd. 2010). 2000 yılında 4.423 ton ve 7.9 milyon dolar (Kırıcı vd. 2020) olan defne yaprağı ihracatı 2019 yılına gelindiğinde miktar olarak üç kat artarak 13.513 tona, değer bakımından ise yaklaşık olarak beş kat artarak 38.2 milyon dolara ulaşmıştır (Tablo 5). Türkiye’nin 2015 ve 2019 yılları arasında baharat, çay ve diğer ürünlerinin ihracat miktar ve değerleri genel olarak değerlendirildiğinde toplam ihracat miktarının 62.505 tondan 79.258 tona; ihracat değerinin ise 215.6 milyon dolar’dan 269.3 milyon dolara yükseldiği görülmektedir. Önemli bir tıbbi ve aromatik bitki ihracatçısı olan ülkemiz bazı bitki türlerinin de ithalatını yapmaktadır. Türkiye’nin baharat, çay ve diğer ürünlerinin 2015 ve 2019 yılları arasındaki ithalat miktar ve değerleri Tablo 6’da sunulmuştur. 2015 yılında 81.449 ton olan ithalat miktarı 2019 yılına gelindiğinde 137.547 tona ulaşmış, ithalat değeri ise 214.9 milyon dolardan, 300.9 milyon dolara yükselmiştir. Dış alım yapılan bitkiler içerisinde kahve, karabiber, zencefil, zerdeçal, ginseng, küçük

hindistan cevizi ve tarçın gibi türlerin ülkemiz koşullarında tarımını yapmak mümkün olmadığı için mutlak ithalatçı konumunda olduğumuz ürünler arasında yer almaktadır. Bu türler arasında en fazla ithalatı gerçekleştirilen ürünler içinde 2019 yılı itibariye 73.563 ton ve 194.7 milyon dolar ile kahve ilk sıradadır. En fazla kahve dış alımı yaptığımız ülkeler arasında Brezilya en büyük paya sahipken, Hollanda, Kolombiya, İtalya ve Almanya onu takip etmektedir (Comtrade 2021). Tablo 6 incelendiğinde ihracatında söz sahibi olduğumuz ve üretimini yaptığımız ürünlerin aynı zamanda ithal edildiği de görülmektedir. Bu duruma maliyetlerin daha uygun olması, üretimin yeterli olmaması ve ülkemizde baharat işleme teknolojilerinin ileri seviyede olması rol oynamaktadır (Kırıcı vd. 2020). Dış alımı yapılan söz konusu ürünler işlenerek “reeksport” olarak tekrar ihrac edilmektedir. Reeksport olarak ihrac edilen ürünler içinde kahve ve karabiber büyük yer tutmaktadır. Ayrıca en önemli ihrac ürünlerimizden birisi olan defne yaprağında da dış alım yapıldığı Tablo 6’da dikkati çekmektedir. Yukarıda sayılan nedenlere ek olarak arz ve talep dengesi bakımından özellikle Avrupa’da Gürcistan Defnesinin tercih edilmesi nedeniyle ithal edilip reeksport olarak ihracatı yapılmaktadır (Öztürk vd. 2016).

Tablo 5. Türkiye’de 2015 ve 2019 yılları arasında baharat, çay ve diğer ürünlerin ihracatı (Miktar: ton, Değer: 1000\$)

Bitki Adı	2015		2016		2017		2018		2019	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
Haşhaş (Tohumu)	12.125	37.688	20.429	56.510	3.773	10.996	26.132	76.844	25.194	90.480
Kekik	15.153	55.703	17.048	60.380	17.709	56.931	17.402	56.227	16.781	53.250
Defne	12.724	35.831	14.073	40.701	12.709	36.059	14.589	40.196	13.513	38.235
Siyah çay	5.442	22.717	6.075	27.800	5.107	23.725	3.500	12.338	3.898	14.025
Kimyon	3.765	11.134	8.300	22.916	4.847	15.519	7.089	21.374	3.898	13.381
Kahve	780	7.162	1.114	9.225	1.396	10.704	1.733	12.081	2.021	13.299
Anason	3.250	11.589	3.610	12.629	1.967	7.285	2.611	10.691	2.152	8.760
Biberler*	1.731	7.311	2.163	7.887	2.415	9.097	2.468	8.896	2.600	8.687
Adaçayı	2.070	8.065	2.071	7.651	1.908	7.057	1.961	7.182	2.317	8.681
Sumak	1.743	4.199	1.738	4.576	1.943	4.545	2.261	4.868	2.089	4.800
Keçiboynuzu	1.109	1.772	1.606	1.772	1.782	2.336	1.660	5.941	1.429	3.575
Meyan Kökü	920	1.523	291	790	897	2.722	1.090	3.168	1.126	3.496
Nane	361	1.314	374	1.360	636	1.865	669	2.105	647	1.526
Karabiber	178	1.871	153	1.574	187	1.558	197	1.508	238	1.488
Çörekotu	52	244	116	462	462	1.361	468	1.097	592	1.237
İhlamur	62	666	33	462	51	728	135	1.812	108	1.101
Yeşil çay	48	896	42	785	77	1241	65	752	67	1.105
Mahlep	214	4.674	141	2.485	127	1.933	128	1.291	117	1.096
Çemen	142	217	75	117	43	60	101	134	196	594
Kişniş	167	307	152	268	137	184	150	200	110	226
Çöven	449	653	302	426	577	683	369	386	123	188
Sarımsak (kuru)	20	63	399	316	773	543	297	400	42	52
Rezene**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Genel Toplam	62.505	215.599	80.305	261.092	59.523	197.132	85.075	269.491	79.258	269.282

*Capsicum ve Pimenta cinsi, **Rezeneye ait veriler 2015 yılından itibaren Comtrade ve Tüik istatistiklerinde anasona dahil edilmiştir. Kaynaklar: Comtrade, 2021 ve Tüik, 2021 (Dış Ticaret İstatistikleri)

Tablo 6. Türkiye’de 2015 ve 2019 yılları arasında baharat, çay ve diğer ürünlerin ithalatı (Miktar: ton, Değer: 1000\$)

Bitki Adı	2015		2016		2017		2018		2019	
	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer	Miktar	Değer
Kahve	46.151	146.799	43.041	130.503	55.238	191.808	59.768	186.584	73.563	194.729
Siyah çay	5.432	16.190	14.909	40.147	21.465	58.460	15.288	37.312	18.961	38.943
Biberler*	5.346	10.698	6.599	12.710	16.054	32.676	6.519	12.009	10.797	16.187
Karabiber	3.127	5.658	4.186	7.831	6.288	15.087	3.678	839	6.249	11.362
Keçiboynuzu	4.912	5.039	1.306	1.748	5.641	7.655	2.462	4.167	3.528	9.480
Sarımsak (kuru)	2.522	8.136	2.510	8.044	415	1.357	420	607	5.973	6.711
Kekik	1.348	3.875	1.658	4.750	1.517	3.963	1.788	4.749	2.165	6.166
Kimyon	1.791	4.439	2.062	5.527	2.295	6.089	1.004	3.291	2.520	5.582
Zencefil	1.951	1.801	2.712	2.346	2.933	3.237	2.991	3.295	2.983	3.305
Tarçın	1.219	1.265	1.781	2.083	2.281	3.396	1.154	1.901	1.896	3.177
Anason	1.041	2.594	1.889	4.258	2.273	4.763	3.613	6.589	1.817	3.122
Adaçayı	838	1.927	1.446	3.009	942	1.824	744	1.621	1.073	2.646
Çörekotu	2.898	3.017	3.466	3.657	5.501	5.558	2.429	2.512	2.648	2.532
Kakule	153	570	198	746	233	1.056	205	871	240	982
Zerdeçal	507	608	704	762	783	938	979	1.096	1.029	981
Karanfil	306	594	176	353	269	726	279	483	323	836
Kişniş	511	397	1.359	847	1.397	745	522	276	1.543	734
Yeşil çay	238	825	295	942	457	1.469	346	1.600	146	532
Defne	2.302	3.455	1.678	1872	1.330	1.795	990	1.523	333	473
Çöven	591	521	551	535	884	884	563	323	668	425
Sumak	132	61	593	298	350	192	451	114	721	316
Ginseng	0.865	55	0.42	14	2	140	3	22	1.4	137
Haşhaş (Tohum)	1	3	-	-	20	55	46	125	30	132
K. H. Cevizi	43	19	57	29	45	53	46	58	37	92
İhlamur	105	398	92	379	25	60	25	54	29	65
Çemen	21	37	30	41	0,06	0,345	0,34	1	24	35
Rezene**	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mahlep	-	-	7	31	2.2	7	20	93	-	-
G. Toplam	81.449	214.882	92.714	232.038	126.288	337.391	105.592	268.686	137.547	300.908

*Capsicum ve Pimenta cinsi, **Rezeneye ait veriler 2015 yılından itibaren Comtrade ve TÜİK istatistiklerinde anasona dahil edilmiştir. Kaynaklar: Comtrade, 2021 ve Tük, 2021 (Dış Ticaret İstatistikleri)

4. Sonuçlar

Bu çalışmada Dünyada ve Türkiye’de tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerin ticaretindeki son gelişmeler irdelenmiştir. Günümüzde tıbbi ve aromatik bitkilerin kullanım alanlarının genişlemesi ve yaygınlaşmasına paralel olarak Dünya ticaretinde de önemli artışlar olduğu görülmektedir. Geçtiğimiz son 20 yıldan bu yana Dünyada tıbbi ve aromatik bitkiler ve ürünlerinin ticaret hacminde görülen değişim son istatistiksel verilere de yansımıştır. Türkiye’de de Dünya ile benzer bir durum söz konusudur. Ülkemiz sahip olduğu coğrafi konum, zengin bitki çeşitliliği, iklim ve ekolojik yapısı ile geniş yüzölçümü sayesinde tıbbi ve aromatik bitkiler ticaretinde önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. Dünyada tıbbi ve aromatik bitkiler ticaretinde görülen artış eğiliminin ülkemiz istatistiklerine de yansıdığı saptanmıştır.

İhraç ettiğimiz tıbbi ve aromatik bitki türlerinden bazılarının tarla koşullarında üretimi yapılırken, büyük bir kısmının da doğadan toplandığı bilinmektedir. Doğadan yapılan toplamalarda bitki toplayıcılarının, hasat dönemi ve yöntemi, sürdürülebilirlik, yoğunluğa göre toplama gibi konularda yeterli bilgi birikimine sahip olmadığı bilinmektedir. Bu nedenle doğadan toplanan bitkilerin belli bir standartta olmamasından kaynaklanan sorunlarla (toplanan bitki türlerinde karışmalar, yabancı otların ürüne karışması, kalitenin istenen düzeyde olmaması vb.) karşılaşılmaktadır. Yine tarımı yapılan/yapılması istenen türlerde ıslah edilmiş çeşit

sayısının az olması, tohumluk temininde yaşanan sıkıntılar ve tohumluk üretiminin yeterli miktarda yapılmaması bu bitkilerin üretiminde karşılaşılan en önemli sorunlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunların çözümü bütünsel bir yaklaşımı gerektirmektedir. Doğadan toplamalar doğal kaynakların ve biyolojik çeşitliliğin korunması açısından sürdürülebilirlik ilkesine uygun olarak yapılmalıdır. Bununla birlikte doğadan toplanan ve getirisi yüksek olan tıbbi/aromatik bitkilerin uygun iklim koşullarında kültüre alınması büyük önem taşımaktadır. Özellikle tüketici profili düşünüldüğünde, organik tarım ve iyi tarım uygulamaları gibi sistemlere bağlı olarak üretimin yapılması ürünlerin pazar değerini arttıracaktır. Yine tıbbi ve aromatik bitki üretiminde dünya ticaret hacmi, arz/talep dengesi gibi faktörlerin dikkate alınarak üretimin planlanması önemli bir konudur. Mevcut sorunların giderilmesi ve tıbbi/aromatik bitki tarımının gelişime katkı sağlayacak sosyal ve teknolojik uygulamaların artırılması ile ülkemizde istenen kalite ve miktarda standart ürün elde edilerek tıbbi/aromatik bitkiler ve ürünlerin ticaret hacminin artacağı beklenmelidir.

Sonuç olarak, tüketicilerin doğal ürünlere olan yönelimleri ve yaşam kalitelerini iyileştirme ve sürdürmeye yönelik çabaları, önümüzdeki yıllarda da bu bitkilere olan talebi arttıracaklarını söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Akın T (2020). Kişisel görüşme. Kütaş Tarım Ürünleri Dış. Tic. San. AŞ. İzmir.
- Akın T (2009). Kişisel görüşme. Kütaş Tarım Ürünleri Dış. Tic. San. AŞ. İzmir.
- Allkin B (2017). Useful plants–medicines. At least 28,187 plant species are currently recorded as being of medicinal use. In: Willis KJ, editor. Royal Botanic Gardens, London.
- Arslan N, Baydar H, Kızıl S, Karik Ü, Şekeroğlu N, Gümüşçü A (2015). Tıbbi ve aromatik bitkiler üretiminde değişimler ve yeni arayışlar. TMMOB Ziraat Mühendisliği VIII. Teknik Kongresi, 12–16 Ocak, Ankara.
- Başer H.C (1998). Tıbbi ve aromatik bitkilerin endüstriyel kullanımı. TAB Bülteni 13-14:19-43.
- Bayram E, Kırıcı S, Tansı S, Yılmaz, G, Arabacı O, Kızıl Kızıl S, Telci İ (2010). Tıbbi ve aromatik bitkiler üretiminin artırılması olanakları. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi, 11–15 Ocak, Ankara.
- Binici A (2002). Baharat değerlendirme raporu. Orta Anadolu İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği, 1-37.
- Comtrade (2021). International Trade Center. <https://www.trademap.org> (Erişim tarihi: 18.04.2021)
- FAO (2005). Trade in medicinal plants. <http://www.fao.org/3/af285e/af285e00.pdf> (Erişim Tarihi: 18.04.21).
- Kırıcı S, Bayram E, Tansı S, Arabacı O, Baydar H, Telci İ, İnan M, Kaya D.A, Özel A (2020). Tıbbi ve aromatik bitkilerin üretiminde mevcut durum ve gelecek. Türkiye Ziraat Mühendisliği IX. Teknik Kongresi, 13-17 Ocak, Ankara.
- Lange D (2006). International trade in medicinal and aromatic plants, medicinal and aromatic plants, 155-170. Nutrition Business Journal (NBj), 2007. NBjs Supplement Business Report 2006. New Hope.com. nbj.stores.yahoo.net/nbsubure20pr.html.
- Özgüven M, Sekin S, Gürbüz B, Şekeroğlu N, Ayanoğlu F, Ekren S (2005). Tütün, tıbbi ve aromatik bitkiler üretimi ve ticareti. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak, Ankara.
- Öztürk M, Temel M, Tınmaz A.B (2016). Türkiye’de defne yaprağı üretimi ve pazarlaması. III. Tıbbi ve Aromatik Bitkiler Sempozyumu, 4-6 Ekim, Antalya.
- Temel M, Tınmaz A.B, Öztürk M, Gündüz O (2018). Dünyada ve Türkiye’de tıbbi-aromatik bitkilerin üretimi ve ticareti. Tarım ve Doğa Dergisi, 21, 198.
- Temel M, Tınmaz AB, Öztürk M, Gündüz O (2018). Dünyada ve Türkiye’de Tıbbi-Aromatik Bitkilerin Üretimi ve Ticareti. KSÜ Tar Doğa Derg 21(Özel Sayı) : 198-214, DOI : 10.18016/ksutarimdoga.vi.473036.
- TMO (2019). Haşhaş Raporu. <https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/hashassektirraporu.pdf>
- TÜİK (2021). Bitkisel üretim istatistikleri. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> (Erişim tarihi: 18.04.2021).
- TÜİK (2021). Dış ticaret istatistikleri. <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> (Erişim tarihi: 18.04.2021).